

Ефективному засвоєнню навчального матеріалу під час вивчення «Української мови за професійним спрямуванням» повинна сприяти така організація занять, за якої курсантам треба долати низку труднощів, знаходити шляхи для їх вирішення.

Отже, під час викладання навчальної дисципліни «Української мови за професійним спрямуванням» визначальним має бути спрямованість матеріалу на розвиток мовленнєвих здібностей курсантів, удосконалення їхніх комунікативних умінь. Завдання викладача – сприяти результативному набуттю курсантами навичок писемного й усного мовлення, розумінню значення мови для подальшого професійного становлення.

Список використаних джерел

1. Відомчі стандарти культури прикордонної служби: практ. посіб. на щодень. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2009. 52 с.

2. Культура прикордонного контролю в пунктах пропуску через державний кордон України : навч. посіб. / О. А. Більковський, О. А. Жданенко, Ю. І. Сердюк та ін. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ ім. Б. Хмельницького, 2010. 142 с.

Шутенко Світлана Василівна,

т.в.о. завідувача кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ

МОВНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ

В умовах воєнного стану ключового значення набуло питання функціонування державної мови, яка є базовим складником української нації, визначальним чинником нашої ідентичності, інструментом об'єднання українського суспільства, засобом зміцнення державної єдності та збереження територіальної цілісності, незалежної державності України.

Мовною ситуацією називають сукупність усіх мов, територіальних і соціальних діалектів, функціональних стилів тощо, які використовуються в країні для забезпечення комунікації на всіх суспільних рівнях.

Складність мовного питання виникла не спонтанно. Саме трагічна історія Української держави обумовила його гостроту в сучасній Україні. Ціла низка царських наказів, як то Валувський циркуляр, Емський указ та ін. про заборону нашої мови, шкіл, церковних служб, книжок, преси, вистав у часи окупації українських земель російською імперією, так і русифікаторська політика в радянські часи, що не лише обмежувала сферу використання, а й забороняла використання української мови. Така політика спричинила те, що українська мова була практично витіснена з мовно-інформаційного простору міст, засобів масової інформації, сфери обслуговування, асоціювалася з неprestижністю та безперспективністю,

що активно використовувалося для штучного поділу українського суспільства.

Нинішня мовна ситуація в Україні характеризує конфлікт між двома літературними мовами – українською та російською, вона є результатом незавершеного в радянський період асиміляційного процесу – перетворення україномовної спільноти на російськомовну, створення єдиного радянського народу. Як наслідок, двомовність, що віддзеркалює постколоніальний стан українського суспільства, асиміляція значної частини українського населення, що спричинила ослаблення національної самосвідомості українців, витіснення української мови російською у східних, південних і частково центральних областях України.

Деформованість мовної ситуації України полягає в тому, що співвідношення україномовної та російськомовної частин населення не відповідає співвідношенню українців і росіян на її території. Зумовлена мовна ситуація, що склалася в Україні, і неоднорідністю українського мовного простору як за територією поширення, так і за сферами застосування, що призводило до порушення мовно-культурної єдності, випадків непорозуміння, давало підґрунтя для спекуляцій на мовній темі. Політичні еліти перетворювали її на інструмент маніпуляцій і спекуляцій. Жодна передвиборча кампанія не обходила без обговорення мовного питання.

У 1989 році, ще за Радянського Союзу, національно-демократичні сили домоглися ухвалення Закону «Про мови в Українській РСР», який встановив українську мову як єдину державну, а російську як мову національних меншин та мову «міжнародного спілкування» [1].

Кардинально не змінило, на жаль, статистику надання українській мові статусу державної у 1989 р. і подальше закріплення цього статусу у статті 10 Конституції України [2], не зупинили функціонування російської мови у багатьох сферах суспільного життя й поступового збільшення кількості носіїв української мови. У кінці 90-х рр. ХХ ст. активізувалася полеміка щодо можливості надання російській мові статусу офіційної мови при збереженні за українською статусу державної. Конституційний Суд України своїм рішенням від 14 грудня 1999 р. [3], визнав, що в українському законодавстві поняття державна (офіційна) мова має єдине значення: «мова, якій державою надано правовий статус обов'язкового засобу спілкування в публічних сферах суспільного життя в Україні». Було надане офіційне тлумачення статті 10: «українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного

життя, які визначаються законом». Суд відзначив, що українська мова символізує державотворчу роль української нації і є невід'ємним атрибутом поняття «конституційний лад», змінювати який може тільки народ шляхом всеукраїнського референдуму.

Попри прийняті норми, впровадження української мови як державної у публічній сфері не було послідовним, системним і не завжди спрямованим на подолання деформованої мовної ситуації. Українська влада упродовж двох десятиліть не спромоглася розробити і створити дієвий механізм підтримки української мови, упровадити дієві заходи протидії мовній експансії Росії. Результатом хаотичних і непослідовних дій щодо визначення інституційної відповідальності за проведення й наслідки мовної політики – незначне розширення сфери вживання української мови.

Фактична дискримінація української мови на її власній батьківщині створювала напруженість у міжетнічних відносинах, висування вимоги – надання російській мові статус регіональної, що по суті прирівнював її до другої державної мови. Фактичне «узаконення» двомовності відбувається з прийняттям Закону Як наслідок, українська мова перестає бути обов'язковим атрибутом державності на більшій частині України.

За результатами опитування, серед етнічних росіян двомовними є лише 13 %, в той час як серед українців цей показник складає 34,4 % при тому, що 19 % українців взагалі спілкуються тільки російською. Виразне домінування російської мови зберігається в періодиці. На україномовні газети припадає тільки 31 % разового тиражу, а на російськомовні – 64 %. У 2003 році, на сто українців припадало 46 примірників газет рідною мовою, а на сто росіян, які проживають в Україні, – 386 примірників або у 8,4 разів більше. За цей самий період відсоток річного накладу україномовних журналів скоротився з 70 % в 1995 до 19 % в 2005. Мережа розповсюдження російськомовної преси охоплює всі без винятку області України, тоді як у деяких регіонах Півдня та Сходу україномовна преса майже відсутня. Подібну ситуацію спостерігали й у сфері книгорозповсюдження: відсоток російських книжок на українському ринку складав приблизно 80 % до 20 % українських. Не змінилася ця ситуація і впродовж наступних десятиліть.

Зокрема, це питання використовується росією у риторичі щодо мотивів її збройної агресії в Донецькій і Луганській областях та тимчасової окупації території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя у 2014 році та російсько-українській війні 2022 року.

Прагнучи до посилення державотворчих і консолідаційних функцій української мови, підвищення її ролі в забезпеченні територіальної цілісності та національної безпеки України Верховна Рада України ухвалила Закон "Про забезпечення функціонування української мови як державної"[4]. Відповідно до цього Закону статус

української мови як єдиної державної передбачає обов'язковість її використання на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також в інших публічних сферах суспільного життя.

Закон став «юридичним інструментом подолання наслідків тривалого перебування різних частин України в складі інших держав та загального зростання України, а також позбавленою дискримінаційного характеру належною юридичною основою для запровадження інституційних механізмів, що забезпечуватимуть функціонування української мови як державної з можливістю вживати державою заходів підтримчої дії (affirmative action) на користь української мови, не перешкоджаючи розвитку, використанню й захистові мов національних меншин України».

Під час повномасштабної війни, яку розпочала росія проти України, українська мова – не тільки ознака національної ідентичності та громадянської позиції, а й інструмент боротьби з ворогом. Боронити свою країну від агресора можна не лише зброєю, а й словом. Безперечно, що мова є гарантом національної безпеки, без мови – немає нації, а без нації – держави.

Список використаних джерел

1. Про мови в Українській РСР. Закон Української РСР від 28 жовтня 1989 року № 8312-11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8312-11>.

2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Z960254K>.

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови). Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99>.

4. Про забезпечення функціонування української мови як державної. Закон України від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>.